

● Nasjonalskatt ble revet

Kirka fra middelalderen gikk i bakken for over 130 år siden:

– Rivinga skapte sår som ennå ikke er leget

En nasjonalskatt gikk tapt da gamle Melhus kirke ble revet i 1890. Nå er det bare en modell i papp og treverk igjen.

GAMMELKIRKA

JOHN LERLI

Kildene fra slutten av 1800-tallet spriker når det gjelder tilstanden til den gamle middelalderkirka. Takstrapporter som ble utarbeidet i forbindelse med rivningsvedtaket uttalte at kirka var i ferd med å bryte sammen, og at den ikke hadde skikkelig grunnmur.

Men fotografier viser et litt annet bilde, og en bispevisitas 30 år tidligere slo fast at kirka var i upåklagelig stand.

Kunne ha vært revet i dag?

Synet på kulturverdier har endret seg på 100 år, og i dag ville vurderingene ha vært annerledes. Det sa seniorrådgiver Hege Eilertsen hos Riksantikvaren som deltok på et seminar om den tidligere kirka i forrige uke.

– Ville Riksantikvaren ha stoppet rivinga hvis det hadde vært i dag?

– Jeg kjenner ikke nøyaktig til hvilke vurderinger som ble gjort før kirka ble revet, men i dag river vi ikke middelalderkirker, sa hun.

Riksantikvaren eksisterte ikke i 1890, og herredsstyret i Melhus kunne vedta riving, sjøl om Kirkedepartementet protesterte. Forløperen til Fortidsminneforeninga var allerede stiftet under navnet Foreningen til Norske Mindesmerkers Bevaring, men politikerne i Melhus ønsket ikke at de skulle få overta middelalderkirka.

Nytt kirkested ble vurdert

På seminaret ble det sagt mye om behovet for ny kirke, og hvilke vurderinger som ble gjort før riving. Folk i Melhus ville opprettholde kirkestedet sitt, og flere forslag om å bygge ny kirke på Gimse, Øysand eller sør for den gamle, førte ikke fram.

Mye tyder på at kirkestedet har vært et gammelt gudehov. Her hadde folk i bygda gravlagt sine døde i generasjoner, og her skulle kirka stå. Det var ikke plass på kirkegården til enda ei kirke. Også ved bygging av ny og større kirke måtte graver flyttes.

På midten av 1800-tallet kom det nye regler for hvor mange av bygdas innbyggere som skulle ha plass i kirka samtidig. Den nye loven gjorde at den lille middelalderkirka kom dårlig ut. Det sa Hege Eilertsen, og nevnte at det i dag finnes bare 193 middelalderkirker igjen i Norge.

Hauge-bevegelsen

Gjennom 1800-tallet var folketallet i sterk vekst, og det foregikk en markant kristenvekelse. Professor Idar Kjølsvik ved Nord Universitet påpekte at Hans Nielsen Hauge og hans tilhengere bidro til å samle folk, både i heimene

og i kirkene. De som endret sin livsførsel og holdt seg til haugianerne var ofte unge mennesker. Slik ble slutten av 1800-tallet ei brytningstid mellom det gamle og nye. Det var en viktig grunn til at de gamle murene falt, sa Kjølsvik i sitt foredrag.

– Rivinga skapte sår som ennå ikke er leget. Hvis den gamle kirka ikke hadde betydd noe hadde vi ikke giddet å samle oss rundt temaet i dag, sa han.

Han utfordret forsamlinga i prestegårdslåna på spørsmålet: Hva hadde skjedd i dag dersom bygda kunne ha trykket på en knapp og byttet ut den nye kirka med den gamle. Kjølsvik trodde flertallet ville ha svart nei.

– Den nye kirka er såpass god, og så kan man alltid spørre seg om den gamle burde ha vært bevart i tillegg, mente Kjølsvik.

Gjenskaper historien

Arne Skarsem har laget en modell av middelalderkirka, etter kart og nøyaktige beskrivelser. Faktisk er dette modell nummer to, og Skarsem har også laget en modell av hele tunet på den gamle prestegården.

– Kirka endret utseende flere ganger, og den første jeg laget var en kopi fra året 1717. Det er også opplysninger som tyder på at klokketårnet stod på bakken ved siden av kirka i begynnelsen, sa Skarsem, som er lærer ved Gimse ungdomsskole.

– En katastrofe

Kristine Kaasa Moe er styreleder i Stiftelsen Prestegårdslåna, og merket seg tidlig det som skjedde med middelalderkirka da hun flyttet til Melhus i 1975, og kaller det en katastrofe.

Hun mener mektige menn i bygda brukte rivinga som en anledning til å bygge sitt eget prestisjeprosjekt. Hun viste til en skriftlig kilde som sier: «Vi har et sterkt minne fra vår gamle historie, og vi skal sette oss og vår tid et lignende minne.»

– Det er ikke slik vi setter minner etter oss og ærer Gud, sa hun.

Førsteamanuensis Øystein Ekroll ved Nidaros domkirkes restaureringsarbeider er kanskje den som kjenner den kirkelige

Margrethe Stang fra Institutt for kultur- og medievitenskap ved NTNU fortalte om inventaret i den gamle middelalderkirka.

Foto: John Lerli

Arne Skarsem fortalte om den gamle middelalderkirka i Melhus under et seminar i prestegårdslåna torsdag forrige uke. Modellen han har laget i målestokk 1:32 har nesten komplett inventar, og taket kan tas av.

Foto: John Lerli

Det finnes fotografier av den gamle middelalderkirka, og dette er ett av dem. Bildet er tatt mot vest.

Slik har kunstneren sett for seg den gamle middelalderkirka, med Vassfjellet og Lodda i bakgrunnen.

To slike våpenskjold havnet på Vitenskapsmuseet.

bygningshistorien i Trøndelag best av alle, og under seminaret sa han at rivinga var tragisk.

- Vi står ovenfor en spennende historie, men den er også trist og tragisk. Jo mer vi innser hva som gikk tapt, dess mer tragisk er det. Vi vet at vegen var brolagt med gode hensikter, men Melhus led et stort tap, sa Ekroll.

Han sa at middelalderkirka fra slutten av 1100-tallet hadde Trøndelags flotteste veggmalier fra renessansen.

- Veggene var heldekorerte. Vi finner noe av det samme i Stiklestad kirke, men det er ingen ting mot det som var i Melhus. Her var det skriftbånd på dansk og kalkmalier med bibelske motiv. Fotografier som ble tatt før rivinga viser at dekorasjonene var i forfall, men de hadde latt seg redde, sa Ekroll.

Altertavla og prekestolen overlevde

Kirka brant i 1614, og Ekroll mente at veggmaleriene ble utført etter dette. Noen år seinere ble også altertavla og prekestolen laget. De ble flyttet over til den nye kirka.

- Melhus var ei rik jordbruksbygd, og hadde råd til å engasjere de beste malerne og håndverkere, sa Ekroll. Han gleder seg over at de store steinportalene

Jeg kjenner ikke nøyaktig til hvilke vurderinger som ble gjort før kirka ble revet, men i dag river vi ikke middelalderkirker.

Hege Eilertsen, seniorrådgiver hos Riksantikvaren

rundt flere dører ble gjenbrukt i den nye kirka. Ekroll sa også at fotografier og oppmålinger som ble gjort før rivinga gir et unikt grunnlag for å vite hvordan kirka så ut.

Førsteamanuensis Margrethe Stang ved NTNU undret seg over hvorfor altertavla og prekestolen ble flyttet over til nykirka.

- Det var ganske uvanlig på den tida. Slutten av 1800-tallet var et knekkpunkt inn i ei mer moderne tid, og man ville ha et annet kunstnerisk uttrykk, og nye bibelske motiv. At man valgte å beholde noe av det gamle kunne ha med økonomi å gjøre, at man så den kunstneriske verdien, eller en tanke om å videreføre noe viktig fra middelalderkirka, sa Stang, som ar-

beider ved Institutt for kunst- og medievitenskap.

Mye forsvant til Trondheim

Mye av interiøret ble gitt bort til Vitenskapsmuseet. Store bilder, våpenskjold, malerier, stoler, almissebøsser og mye mer. Andre gjenstander fulgte med over til den nye kirka, som lysekroner, sølvtøy, brudestoler, vinkarfler, dåpsmugge og døpefat.

Kultursjef Jan Erik Landrø åpnet seminaret i prestegårdslåna med en brannfakkell.

- Det bør være et ønske og et hjertesukk at folk skal lære og oppleve kulturhistorie i sin lokale kontekst. Gjenstander bør oppsøke sitt opprinnelige sted. Dette kan være en brannfakkell for mange, for vi vet at det ikke bare er å hente ut museumsgjenstander fra magasinene. Men å få dem utlånt til formidling bør være mulig, sa kultursjefen.

Han viste til eksempler, særlig fra utlandet, der gjenstander fra samlinger og museer overføres til sine opprinnelsessteder, også permanent. Riksantikvarens Hege Eilertsen sa at en slik tanke kan vinne gjennomslag, også i Norge. Men at det tar tid, og må være politisk motivert.

john.lerli@tronderbladet.no
98260455

Foredragsholder Øystein Ekroll (til venstre), sammen med Sjur Harby, som ledet seminaret i prestegårdslåna. Harby arrangerte sammen med Stiftelsen Prestegårdslåna i Melhus, Folkeakademiet og Melhus Historielag. Foto: John Lerli

Dette er et sjeldent fotografi som viser prestegårdslåna sammen med middelalderkirka.